

поодинокі функції (*від'їзд, покарання, шлюб* та ін.). Як бачимо, будь-яка послідовність дій, пов'язана з протидією ДОБРА та ЗЛА, як правило, закінчується ситуацією, де ДОБРО перемагає ЗЛО.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основними стилістичними засобами виразності арабських і українських фразеологізмів, яких об'єднують концепти ДОБРО – ЗЛО в художній мовній картині світу, є такі: епітет (тавтологічний, уточнюючий та метафоричний), порівняння, метафора, парафраза. Синтаксичні засоби репрезентації досліджуваної опозиції подано різними синтаксичними одиницями: словосполученнями та різними структурно-семантичними типами простих та складних речень, конструкціями, які ускладнюють структуру речення (однорідні члени речення, звертання та ін.). Таким чином, аналіз головних рис фольклорної картини світу дає нам змогу говорити про неї як про складне багатогранне утворення, яке наділене великою кількістю специфічних особливостей. Арабська та українська фольклорна картина світу додає до наявної художньої мовної картини світу специфічну конотацію, яка відображає менталітет, моральні цінності та своєрідність національної культури.

Перспективним є дослідження семантики та структури концептуальної опозиції ДОБРО – ЗЛО на матеріалі арабської й української мов.

Список використаної літератури

1. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка : попытка системного описания / Ю. Д. Апресян // *Вопр. языкознания*. – 1995а. – № 1. – С. 29–67.
2. Баранов Х. К. Арабско-русский словарь / Х. К. Баранов. – 6-е изд., стереотип. – М. : Изд-во «Русский язык», 1984. – 944 с.
3. Кошарная С. А. Миф и язык: Опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира / С. А. Кошарная. – Белгород : БГУ, 2002. – 288с.
4. Лингвострановедческий словарь арабских пословиц (с лексико-фразеологическими комментариями) / Е. В. Кухарева ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т). – М. : МГИМО(У) МИД России, 2007. – 277 с.
5. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира*. – М., 1988. – С. 8–70.
6. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура / Б. Н. Путилов. – СПб. : Наука, 1994. – 240 с.
7. Рзаев Х. Пословицы / Х. Рзаев. – Баку : Нисал, 1993. – 172 с.
8. Словник фразеологізмів української мови / уклад. : В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 2008. – 1104с.
9. Хайруллина Р. Х. Картина мира во фразеологии. Тематически- идеографическая систематика и образно-мотивационные основы русских и башкирских фразеологизмов : дис. ... д-ра филол. наук / Р. Х. Хайруллина. – М., 1997. – 536 с.
10. Харитонов В. И. Концептуальный анализ фольклорной лексики, характеризующей нравственный мир русского человека : автореф. дис. ... канд. филол. наук / В. И. Харитонов. – Белгород : [б. и.], [б. г.]. – 17с.

Статтю подано до редколегії
14.03.2012 р.

УДК 811.11'34

Н. В. Хоменко – аспірант Київського національного лінгвістичного університету

Звукова організація поетичного твору як засіб створення емоційного забарвлення

Роботу виконано на кафедрі германської та фіно-угорської філології КНЛУ

Статтю присвячено визначенню фоносемантичних засобів звукосимволізму, алітерації, асонансів у німецьких та українських поетичних творах.

Ключові слова: фоносемантика, звукосимволізм, поетичний твір, алітерація, асонанс.

Хоменко Н. В. Звуковая организация поэтического произведения как способ создания эмоциональной окраски. Стаття посвящена определению фоносемантических способов звукоимовизма, аллитерации, ассонанса в немецких и украинских поэтических произведениях.

Ключевые слова: фоносемантика, звукоимовизм, поэтическое произведение, аллитерация, ассонанс.

Khomenko N. V. Sound Arrangement of the Poetic Work as Means of Creating its Emotional Colouring.

Aim of the article is to define phonosemantic means of the sound symbolism, alliteration, assonance in poetic works.

Keys words: phonosemantic, sound symbolism, poetic work, alliteration, assonance.

Постановка наукової проблеми та її значення. У зв'язку з розвитком антропоцентричних підходів до опису мовних явищ активізувалися дослідження фонетичної будови мови. Тому вивчення звукової організації тексту залежно від стилю мови, кількісна та якісна характеристика звуків різних стилістичних умов, виражально-зображувальна роль звуків і звукосполук, питання евфонії мови, звукова характеристика віршованої мови, рими є на сьогодні **актуальними** проблемами лінгвістики.

Мета статті – визначити фоносемантичні засоби звуконаслідування, звукоимовізму, алітерації, асонансів у поетичних творах, з'ясувати особливості їх сприйняття реципієнтами.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

- з'ясувати специфіку естетичної рецепції поезії;
- виявити закономірності кореляції задуму письменника та рецепції читача;
- проаналізувати основні засоби фоносемантичної організації тексту;
- з'ясувати роль фоносемантичних засобів у створенні емоційного підтексту твору.

Об'єктом дослідження обрано фоносемантичні явища звуконаслідування, звукоимовізму, алітерації, асонансів у поетичних творах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Предметом вивчення фоносемантики є спроба встановити зв'язок між звуком і значенням. Звукозображальна (тобто звуконаслідувальна та звукоимовісна) теорія мови складає основу фоносемантики. Звукозображальність – це властивість слова, що полягає в наявності необхідного суттєвого, повторюваного та порівняно стійкого недовільного зв'язку між фонемами слова й ознакою об'єкта – денотата, яка вбачається в основі номінації. Звукозображальність має два різновиди – звуконаслідування та звукоимовізм.

Звуконаслідування (ономатопея) – це явище із закономірним недовільним фонетично вмотивованим зв'язком між фонемами слова та звуковою (акустичною) ознакою денотата, що лежить в основі номінації.

Одна з найактуальніших галузей психолінгвістичних досліджень – проблема звукоимовізму, існування значимого мовного звука – пройшла досить складний, суперечливий шлях (від містичних поглядів про існування магічного зв'язку між словом-звучанням-значенням до наукових обґрунтувань). Звукоимовізм – це явище закономірного недовільного фонетично вмотивованого зв'язку між фонемами слова та незвуковою (неакустичною) ознакою денотата, що лежить в основі номінації. Інакше кажучи, *денотатом номінації* при звуконаслідуванні є предмети, явища, процеси, яким притаманна властивість формувати звуки, що підсвідомо асоціюються в реципієнта з названими предметами, явищами тощо. А у звукоимовізмі денотатом номінації є предмети, явища, процеси, яким не властиве звукоутворення.

До висвітлення питань фоностилістики, фоносемантики, поетичної фоніки у вітчизняному мовознавстві зверталися такі науковці, як В. Левицький, І. Чередниченко, М. Йогансен, В. Ващенко, О. Масюкевич, П. Тимошенко, О. Потєбня; в іноземному мовознавстві відомі – В. Губмольдт, А. Шлейхер, Я. Грім, М. Граммон, О. Есперсен, К. Бальмонт, С. Ульман, С. Ньюмен, Є. Сепір, І. Тейлор, І. Осгуд, І. Горелов та ін.

Поетичний твір – це складна система, усі рівні й елементи якої взаємопов'язані або взаємозумовлені, організовані таким чином, щоб максимально повно служити вираженню авторської інтенції. У параметрах поетичного мовлення важливе значення мають кількісні та якісні характеристики фонемного складу слів, відібрані з лексики мови. Звукові повтори, збільшення частоти окремих звуків, що є нейтральними у виразовому відношенні до інших типів мовлення, виявляються відчутними в поетичному творі, набувають функціональної значущості, сприяючи втіленню естетичного задуму автора [13].

Не можна не відчувати того, що в поетичних творах письменників звучання тексту та його зміст гармонійно поєднані приблизно за тими самими принципами, що й мелодія та зміст музичного твору. Саме на таку аналогію й посилається Ж. Вандрієс: «Вдаючись до свого чуття, композитор кожного разу підбирає відповідну тональність. Також від майстерності поета залежить надати звукам всю можливу для них виразність» [2]. Сприйняття поетичного твору значною мірою залежить від того, яким чином організований поетичний матеріал, наскільки ефективно поет використовує певні мовні засоби, завдяки яким читач не лише визнає зміст, а й отримує естетичне задоволення.

Цікавим є визначення ролі й місця звука в поетичному творі, установлення його значущої функції для розуміння того чи іншого твору. Питання звукової організації поезії привертає особливу увагу дослідників. На думку С. В. Вороніна, виникає потреба «доповнити це зовнішнє відношення внутрішнім, суміжність доповнити схожістю, рудиментом із зображувальною основою» [5, 33]. Компактність віршованого тексту обумовлює підбір слів із багатоплановою семантикою, чим більшими «смыслами живе слово», тим змістовно багатшим і образно яскравішим є текст і тим сильнішим є емотивний резонанс. Послідовність певних звуків пробуджує у свідомості людини асоціації з певним змістом, які в поетичному тексті становлять один з основних образних складників. Тим самим звук у поетичному тексті, у його стилістичній функції не відокремлюється від смислової виразності [4, 5]. Окремі звуки та звукові єднання прагнуть до укріплення чи, радше, додавання віршу лексичного значення тим, що вони обіграють його, викликаючи асоціації між певними звуками й іншими відчуттями, спогадами та образами, закріпленими в пам'яті [6, 238].

Відомі висловлювання Діонісія Галікарнаського про різний вплив звуків мовлення на сприйняття. Розмірковуючи про мелодійність мови, котра залежить від мистецтва поетів «у виборі та поєднанні букв і складів», автор характеризує «букви та їхні якості» з погляду їх впливу на слух: «**Л** пестить слух: з усіх полу голосних вона найсолодша. **Р** дратує слух: з однорідних їй букв вона найміцніша. Середній вплив на слух роблять вимовлені через ніс **m** і **n**, подібні звучанню рога. Некрасива й неприємна **s**: відчувається у великій кількості, вона дратує слух» [3, 187]. Арістотель зазначав, що «красота слова <...> міститься в самому звукові або в позначеному ним, рівно як і потворність» [1, 27]. Вищезгадані висловлювання свідчать про те, що «думка про існування яскравої гармонії між словом і предметом завжди володіла людським уявленням» [5, 143].

Німецький учений Готфрід-Вільгельм Лейбніц пов'язував звук [l] зі швидкістю й тихою м'якістю: Lauf «біг», Löwe «лев», Luchs «рись», lieben – «любити», leben «жити». За спостереженнями Вільгельма фон Гумбольдта, звукосполучення [li] передає уявлення про те, що ніби ллється (Lied «пісня», Licht «світло»), а звук [w] уособлює незнане й бентежне (wehen «віяти», Wind «вітер», Wolke «хмара», Wunsch «бажання») [8, 61].

Цікаву гіпотезу про символічний звук [l] висловлює український письменник Богдан Чепурко: «Все на світі лине (плине), минає. Але життєва імпровізація безсмертна. Українське “ле” – ледве, тільки... “леління” – тиха течія, а “леліти” означає “блищати, сяяти, переливатись світом”. Варто додати, що прихильники теорії звукового символізму констатують, що “... мовець далекий від того, щоб шукати певні відповідності між звуком і значенням у кожному слові рідної мови. Звуко-символічне “чуття” ніби “дрімає”... у свідомості людини і виявляється лише тоді, коли слово, розвиваючись у цілковитій згоді з фонетичними і морфологічними законами даної мови, випадково набуває форми. Що відповідає, з погляду мовця, значенню цього слова» [8].

Слід зазначити, що сприйняття звукової «оболонки» мовлення значною мірою є автоматизованим: у повсякденному побутовому спілкуванні слухач сприймає лише зміст висловлення, звукова «оболонка» зазвичай уваги не привертає. Однак можливі випадки, коли в індивідуальному сприйнятті основну роль відіграє саме звукова оболонка слова або висловлення [11, 151]. Одним із таких випадків є поетичний твір, у якому звукова структура відіграє одну з головних ролей у створенні емоційного забарвлення.

Організація звукового повтору в поетичних текстах також надає віршам емоційного й експресивного забарвлення з метою більшого впливу на читача. У поетичних творах виокремлюються такі засоби організації звукового повтору, як *консонанс*, *асонанс*, *алітерація*. Завдяки функціям, які вони виконують (емоційно-оцінна, ритміко-інтонаційна, описова, імплікативна й т. д.), стилістичний потенціал цих засобів допомагає розкрити зміст поетичного твору.

Звуковий образ, утворений поєднанням графічного зображення, семантики слів та мовно-виражальних засобів, які ці слова організують у тексті, підсилюється звуковим образом (за умови, що текст насичений звуковими повторами), що викликає певні емоції (заспокоєння чи занепокоєння,

піднесеність настрою чи відчуття страху тощо). Результатом такого підсилення може бути поява додаткового асоціативно-ілюзійного образу. За умови гармонійного поєднання образів формується об'ємна виразність тексту, що одержує додаткову експресію, яка активізує процес сприйняття. Наприклад:

*Стрічає співом сонце ясне
Піснями радості й надій.
Дрижать, міняються красками,
Щезають знов, то знов горять.*
[Дм. Загул, Так любо, гарно так, чудово...]

Висловлення характеризується використанням комбінованої алітерації на свистячі [з], [с] та шиплячі [ш], [ч], а також – асонансом на голосні [о], [е]. Образність творять метафоричні конструкції та епітет. Використані дієслова вказують на частковість дії й тому функцію агресивної дії не виконують. Семантична та фонетична мотивація лексем взаємодіють. Утворений алітерацією та асонансом звуковий образ викликає заспокоєння, милування природою. Асоціації стимулюють ілюзійний образ: чітко і яскраво уявляється зображуване. Фактична алітерація на сонорний /p/ нівелюється морфологічними засобами та домінуючою алітерацією на шиплячі й свистячі.

Натомість можна сказати, що німецька лірична поезія останнього сторіччя виступає адекватним виразником німецького духу, який завжди пов'язували з великими досягненнями науки – особливо філософії – та німецької культури. Стефан Георге – найвидатніша постать із царини німецького словесного мистецтва за останні сто років [13]. Поезія Стефана Георге: «*Und das Geräusch der ungeheuren See*» – «*І шум страхітливого моря*» становить те, що означає. Звучання і сенс мовного цілого складають нерозривну єдність структурної цілісності. Не можна залишити поза увагою те, що значення слів і ними визначений сенс висловлювання причетні до структурної цілісності літературного образу. Наприклад, «*Geräusch*» («шум») так підсилюється «*ungeheuren*» («страхітливий»), що ми чуємо створювані шумом звуки, а використання в обох словах щільних приголосних ще більше зв'язує ці слова між собою.

Художній успіх поетів періоду модернізму полягає в тому, що вони, вбираючи у свою художню систему досягнення поетичної форми кінця XIX – початку XX ст., зуміли у своїх пошуках відшукати найбільш цінне, піднести його на новий, вищий рівень. Водночас поети зберігають образну сутність слова: вони знаходять небачений досі синтез словесних і музичних способів вираження. Це простежується в поезії М. Філянського «Хай щастя сон над серцем лине...». Перша строфа – своєрідне бачення сумного настрою. Декілька виразних деталей («заснуло серце», «серце спить») – і безпосередня фіксація настрою («як сумно... Пісня не лунає»). Раптом цей світ ніби наповнюється протяжними й ритмічними звуками: «Я спеленаю сонну душу і буду сон її гойдять...». Слухач ніби відчуває коливання: для характеристики звука знайдено єдино можливе слово «гойдять». Крім того, це «чуття» доповнюється алітерацією звуків [d–z], [h–c], які відтворюють специфіку глибокого спокійного сну. Таким чином, звук не лише уведено у твір, а ще й тонко схарактеризовано, і в цьому слід убачати один із секретів естетичної вагомості музично-звукових образів поета. Реципієнт сприймає не один звук, а відчуває його конкретну мелодію, уловлює темброве забарвлення, тональність, настрій.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, проведений нами аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що в поетичних творах зв'язок між звуковою формою та їхнім змістом породжується за рахунок уживання окремих звуків або сполучень голосних чи приголосних із позитивними або негативними конотаціями, створюючи таким чином відповідний мотив (емоційне забарвлення, лад) поезії. Проаналізовані засоби формують цілісне, об'ємне сприйняття, що дає змогу слухачеві одержати інформацію та естетичне задоволення. Звук у вірші виконує надзвичайно важливу роль, він ніби посередник між автором – світом – реципієнтом. Образ, сформований у реципієнта, доповнюється тими враженнями, які виникають унаслідок акустичного потенціалу звуків у вірші.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Риторика. Поэтика / Аристотель – М. : Лабиринт, 2000. – 224 с.
2. Вандриес Ж. Язык / Вандриес Ж. – М. : [б. и.], 1937. – 174 с.
3. Дионисий Галикарнасский. О соединении слов / Дионисий Галикарнасский // Античные риторики / под ред. А. О. Тахо-Годи. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – С. 167–221.

4. Воронин С. В. Основы фоносемантики / Воронин С. В. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. – 242 с.
5. Воронин С. В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании / Воронин С. В. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 200 с.
6. Воронин С. В. Фоносемантические исследования : междувузовский сб. науч. тр. / С. В. Воронин ; под ред. проф. С. В. Воронина и доц. А. В. Пузырёва. – Пенза, 1990. – Вып. 1. – 524 с.
7. Гаценко І. О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської, англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец 10.02.15 «Загальне мовознавство» / І. О. Гаценко. – К., 2003. – 20 с.
8. Гливінська Л. К. Сучасна українська мова. Фонетика. Орфоепія : навч. посіб. / Гливінська Л. К. – К. : Логос, 2010. – 416 с.
9. Драгіна О. В. До проблеми звуко символізму в поезії / О. В. Драгіна // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія : Філологія. – 2000. – Вип. 29. – С. 56–58.
10. Зоз Е. А. Роль звуковой символики в передаче поэтического образа (на материале английской лирической поэзии 19 века) / Е. А. Зоз // Проблемы фоносемантики : тез. выст. – М. : [б. и.], 1989. – С. 104–105.
11. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / Калита А. А. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. – 351 с. G. Wahrig
12. Якобсон Р. Звук и Значение / пер. с фр. Е. Я. Равлоговой // Якобсон Р. Избранные работы / Р. Якобсон. – М. : [б. и.], 1985. – С. 30–35.
13. Юсип-Якимович Ю. В. Ономапоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономапоів / Ю. В. Юсип-Якимович. – Ужгород : Гражда, 2007. – 268 с.

Статтю подано до редколегії
10.03.2012 р.

УДК 711.111+811.133.1'1

Т. А. Швець – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології і методики навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди;

Н. В. Швець – викладач кафедри іноземної філології і методики навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди

Порівняльний аналіз засобів вираження категорії імперативної модальності в сучасній англійській та французькій мові (на матеріалі роману А. Барбюса «Вогонь»)

Роботу виконано на кафедрі іноземної філології і методики навчання філологічного факультету ПХДПУ ім. Г. Сковороди

Статтю присвячено дослідженню засобів вираження категорії імперативної модальності у сучасній англійській та французькій мовах. Матеріалом для проведення порівняння обрано роман А. Барбюса «Вогонь». У ході дослідження виявлено основні подібності та відмінності передачі актів волевиявлення в мовах, що зіставляються.

Ключові слова: імперативна модальність, імперативні структури, спонування до дії, волевиявлення.

Швец Т. А., Швець Н. В. Сопоставительный анализ средств выражения категории императивной модальности в современном английском и французском языке (на материале романа А. Барбюса «Огонь»). Стаття присвячена дослідженню засобів вираження категорії імперативної модальності в сучасній англійській та французькій мовах. Матеріалом для проведення порівняння обрано роман А. Барбюса «Вогонь». В ході дослідження виявляються основні подібності та відмінності передачі актів волевиявлення в зіставляємих мовах.

Ключевые слова: императивная модальность, императивные структуры, побуждение к действию, волеизъявление.